

Савченко К. В.

ДІЄВІСТЬ СТАБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Досліджено перешкоди на шляху реалізації стабілізаційної політики держави, дискусійні питання щодо її доцільності й дієвості. Розглянуто напрями підвищення дієвості стабілізаційної політики в Україні. Визначено умови застосування інструментів фіскальної та монетарної стабілізаційної політики.

Ключові слова: стабілізаційна політика, дієвість, доцільність, фінансовий механізм, фіскальна політика, монетарна політика.

Поступальний розвиток суспільства значною мірою обумовлений економічною політикою держави загалом і її важливим компонентом, стабілізаційною політикою, зокрема. Вона має базуватися на єдності економічних і соціальних перетворень, урахувати світовий досвід і специфіку сучасного стану економіки України. Особливо дискусійним є питання вибору першорядних й обов'язкових інструментів реалізації стабілізаційної політики. На нашу думку, слід поєднувати фінансові і нефінансові механізми, але головними варто вважати фінансові, які забезпечують грошовими ресурсами проведення стабілізаційної політики й можуть використовуватися в межах фіскальної чи монетарної політики, політики доходів і зовнішньоекономічної політики. Досягнення дієвості й результативності фінансового механізму реалізації стабілізаційної політики — складне завдання, на шляху вирішення якого постає чимало перешкод.

Проблеми реалізації стабілізаційної політики держави досліджували такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як В. Базилевич, О. Барановський, Т. Вахненко, В. Геєць, Г. Манків, М. Небава, О. Сухарев та ін.

Водночас деякі питання залишаються недостатньо вивченими, зокрема щодо забезпечення дієвості стабілізаційної політики.

Метою статті є визначення й аналіз перешкод на шляху реалізації стабілізаційної політики та способів їх усунення з метою підвищення рівня її дієвості в Україні.

Держава може справляти цілеспрямований вплив на економічну кон'юнктуру країни, який до 1970-х років більшість економістів вважала позитивним. Завдяки популярності вчення Дж. М. Кейнса стабілізаційна політика була зарахована до головних завдань урядів¹.

Такі країни, як США, Німеччина, Російська Федерація та інші, прийняли закони й довгострокові програми, які схвалювали заходи стабілізаційної політики. Однак під час її реалізації уряди натрапили на перешкоди, що зменшували ефективність.

По-перше, між відхиленням економічної кон'юнктури від бажаного стану та ухваленням урядом рішення про вжиття конкретних стабілізаційних заходів зазвичай минає певний час. Крім того, потрібен час для втілення в

---

¹ Національна економіка : підручник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econ-house.ru/makroekonomika>.

життя прийнятого рішення – от і виникає внутрішній лаг. Звичайно, він триваліший у заходів фінансової, ніж монетарної, політики. Так, рішення про здійснення операцій із цінними паперами на відкритому ринку ухвалюється оперативніше, ніж про зміну податкової системи. Автоматичні стабілізатори мають нульовий внутрішній лаг. У випадку передбачуваних (наприклад, сезонних) коливань кон'юнктури він стає навіть від'ємною величиною. Тому можна спростити доступ до кредитів підприємствам із переробки сільськогосподарської продукції перед збором врожаю, запобігши різкому коливанню ставки процента.

Проміжок часу від початку реалізації заходів стабілізаційної політики до зміни економічної кон'юнктури внаслідок їх впливу є зовнішнім лагом. Здебільшого він триваліший у монетарної політики порівняно з фінансовою. Зростання державних витрат безпосередньо зумовлює збільшення сукупного попиту, а придбання центральним банком цінних паперів спочатку знизить процентну ставку, і тільки потім, імовірно, зросте попит на інвестиції².

Через наявність лагів дискреційна стабілізаційна політика може дестабілізувати впливати на кон'юнктуру економіки. Оскільки заходи держави здатні посилити кон'юнктурні коливання економічної активності, у разі короткострокових порушень економічної рівноваги уряду краще не вдаватися до регулювання кон'юнктури.

Результативність стабілізаційної політики збільшується в міру скорочення лага від виникнення небажаних змін економічної кон'юнктури до початку дії стабілізаційних заходів. Розподіл повноважень між органами, відповідальними за досягнення встановлених цілей, має спрямовуватися на запобігання взаємній нейтралізації спільно використовуваних інструментів стабілізаційної політики.

По-друге, у можливості урядів регулювати поточну економічну кон'юнктуру криється небезпека зловживання стабілізаційною політикою у вузько-партійних інтересах. Так, здобуваючи владу, новий уряд одразу може штучно обмежити економічну активність, використовуючи як виправдання “важку спадщину” попереднього уряду, і так само перед черговими виборами стимулювати активність, породжуючи “політичні” ділові цикли.

У зв'язку з цим на увагу заслуговують рекомендації щодо проведення стабілізаційної політики відповідно до законодавчо встановлених правил, тобто здійснення регламентованої політики замість дискреційної. Зокрема, можна закріпити правило, за яким грошова пропозиція збільшується на певний відсоток залежно від темпу приросту рівня безробіття чи національного доходу, замінюючи інструменти дискреційної політики автоматичними стабілізаторами.

По-третє, важливою умовою дієвості стабілізаційної політики держави є її передбачуваність для економічних суб'єктів. Популізм уряду під час

---

² Національна економіка : підручник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econ-house.ru/makroekonomika>.

реалізації економічної політики з метою отримання швидких результатів зрештою збільшує витрати національного господарства.

Очікування відіграють вагомую роль у поведінці суб'єктів економіки. На думку Р. Лукаса, представника теорії раціональних очікувань, традиційні методи стабілізаційної політики не здатні врахувати її впливу на очікування, тому вона є неефективною (критика Лукаса)³.

Прихильники стабілізаційної політики не заперечують можливості негативного впливу очікувань суб'єктів на її ефективність, проте не вважають, що очікування зводять заходи стабілізаційної політики нанівець. Так, не можна визнати й того, що всі суб'єкти володіють, тим паче, на професійному рівні, вичерпною інформацією про економічні процеси, зокрема конкретні заходи центрального банку та їхній вплив. Навіть економісти, що мають доступ до всієї інформації й спеціалізуються на прогнозуванні, досить часто помиляються в очікуваннях.

Не слід перебільшувати ролі очікувань суб'єктів економіки ще й тому, що на них впливають екзогенні умови ринку. Так, підприємства не завжди можуть підвищити ціни, оскільки таке рішення залежить не лише від їх бажання відреагувати на очікування, а й від попиту на ринку і рівня конкуренції. Прагненням найманих працівників отримувати підвищену номінальну заробітну плату протистоять інтереси роботодавців і довгострокові трудові угоди.

Варто зауважити, що очікування не завжди негативно впливають на дієвість стабілізаційної політики, оскільки економічні суб'єкти володіють різною інформацією, мають не однаковий ступінь довіри до органів влади і тому приймають різні рішення щодо своєї поведінки. Отже, дієвість стабілізаційної політики залежить від того, якою мірою вона здатна сформулювати у підприємств і домогосподарств очікування, що відповідають її цілям.

Навколо доцільності й дієвості стабілізаційної політики між науковцями та практиками точаться дискусії (рис. 1).

Як бачимо, погляди економістів щодо доцільності й дієвості стабілізаційної політики кардинально відрізняються, хоча є обґрунтованими і мають право на існування.

На нашу думку, дієвість стабілізаційної політики залежить від її здатності досягати поставлених цілей. До основних із них належать: наближення обсягів виробництва до потенційного рівня ВВП; зниження безробіття до його природного рівня; скорочення інфляції до оптимального розміру. Цілі зростання рівня ВВП і зменшення безробіття узгоджуються, проте їх досягнення входить у суперечність із метою зниження рівня інфляції. Тобто ключовою проблемою стабілізаційної політики є встановлення раціонального співвідношення між безробіттям та інфляцією. Якщо стабілізаційна політика досягає цієї мети – її можна визнати дієвою.

Оскільки безпосередніми інструментами стабілізаційної політики є монетарна і фіскальна політика, то взаємоузгодженість між ними – шлях

---

³ Тарасевич Л. С. Макроэкономика / Л. С. Тарасевич, П. И. Гребенников, А. И. Леусский. – М. : Юрайт-Издат, 2003. – 650 с.

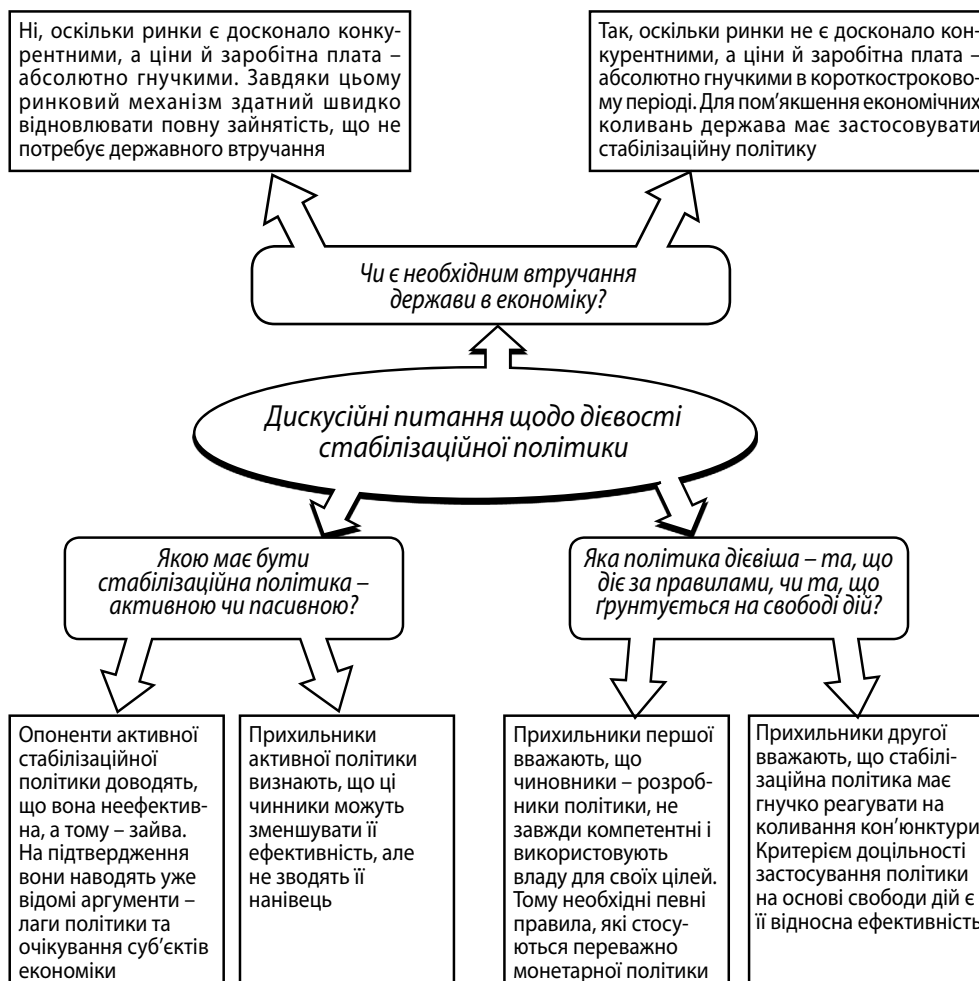

Рис. 1. Дискусійні питання щодо дієвості стабілізаційної політики

Складено автором.

до реалізації дієвої стабілізаційної політики. Відокремлене застосування цих інструментів суттєво зменшує ефективність стабілізаційної політики держави.

В Україні на сьогодні макроекономічна стабілізація є домінантою економічних перетворень, основними компонентами першорядних завдань якої є обмеження надмірного попиту, скорочення рівня дефіциту державного бюджету та від'ємного сальдо балансу зовнішньої торгівлі, а також нарощування зовнішньої заборгованості⁴.

Складові стабілізаційної політики у подальшому можуть надавати можливість переходу до політики макроекономічного контролю ситуації та

⁴ Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави у нестабільних ринкових економічних системах / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 1999. – 144 с.

втілення стратегії економічного зростання насамперед за рахунок монетарної та фіскальної політики, а також урахування інших складових, особливо щодо необхідних інституційних змін. Найбажанішою була б ситуація, за якої вдалося б поєднати соціальні й економічні інтереси громадян так, щоб ринкова економіка набула соціально орієнтованого характеру.

Оцінюючи реалізацію стабілізаційної політики в Україні, необхідно врахувати специфіку економічної кризи та її причини. Якщо циклічна криза надвиробництва є наслідком розвитку ринкових відносин і взаємодії попиту й пропозиції, то в нашій країні вона зумовлена однобічним переважанням ринку продавця, де покупці конкурують за право купити товар. В Україні фінансові інструменти недостатньо активно впроваджуються саме для макроекономічного регулювання і, на жаль, не повністю використовуються з метою стабілізації кризових явищ в економіці. У промислово розвинутих країнах однією з головних цілей фінансових інструментів фіскальної політики є активне контрциклічне регулювання для зменшення негативних наслідків криз. Перехід до ринкового типу відносин не може відбутися водночас. Тому спад в економіці України відрізняється від звичайної циклічної промислової кризи. За визначенням Я. Корнаї, характеризується як трансформаційний спад, що має тривалий характер⁵.

Тривалість трансформаційного спаду обмежує використання монетаристських програм, що передбачають тимчасове погіршення фінансового забезпечення соціальної сфери, швидкий механізм адаптації виробників до дії ринкових регуляторів. А ще зростання бюджетного дефіциту і державного боргу можливе тільки до певних меж. За відсутності конкурентного середовища та низької інтегрованості економіки не буде використаний і мультиплікаційний ефект. Отже, стабілізаційна політика має спрямовуватися на створення конкурентного середовища й зміцнення ринкової інфраструктури⁶.

До другорядних факторів ефективності стабілізаційної політики можна віднести недосконалість економічної інформації та неоднозначність історичних аналогій. Реалізація такої політики ускладнюється через велику кількість подій в економіці, що практично непередбачувані. Ці труднощі макроекономічного прогнозування частково можна подолати шляхом розширення й ускладнення макроекономічних моделей, які дають змогу прогнозувати динаміку ключових показників економічного розвитку. Правильний вибір виду політики, а, відповідно, й її ефективність, залежать від того, як оцінюється історичний досвід. Такий підхід особливо поширений у країнах із перехідними економіками, де тривають пошуки історичних аналогій поточних ситуацій та обговорюється досвід історичних прецедентів.

---

⁵ Національна економіка : підручник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econ-house.ru/makroekonomika>.

⁶ Основи економічної теорії : підручник / А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін. / за ред. А. А. Чухна. – К. : Вища шк., 2001. – 606 с.

Враховуючи згадані перешкоди на шляху здійснення дієвої стабілізаційної політики та сучасний стан економіки України, необхідними напрямками її вдосконалення вважаємо такі:

- обмеження можливості зловживань нею у вузькопартійних інтересах шляхом ширшого використання правил, особливо у монетарній політиці, та відповідного скорочення спектра дії дискреційної політики. Особливо актуальна ця вимога в умовах політичної нестабільності, що на жаль, зберігається в країні;
- утримання уряду від використання можливості регулювання господарської кон'юнктури у разі короткострокових порушень економічної рівноваги у зв'язку з негативним впливом лагів на дієвість стабілізаційної політики держави. Дискреційні рішення слід приймати тільки при довгострокових дисбалансах.
- узгодження заходів монетарного і фіскального впливу з метою запобігання ситуації анулювання ефекту від них через різнонаправленість (наприклад, одночасне проведення стимуляційної монетарної й рестрикційної фіскальної політики);
- постійний аналіз очікувань економічних суб'єктів та побудова стабілізаційної політики відповідно до них з урахуванням витрат для національної економіки.

Як зазначалося, і політика, що ґрунтується на правилах, і політика “свободи дій” мають як переваги, так і недоліки. Проте для України, на нашу думку, бажаний перехід до “гри за правилами” (рис. 2).

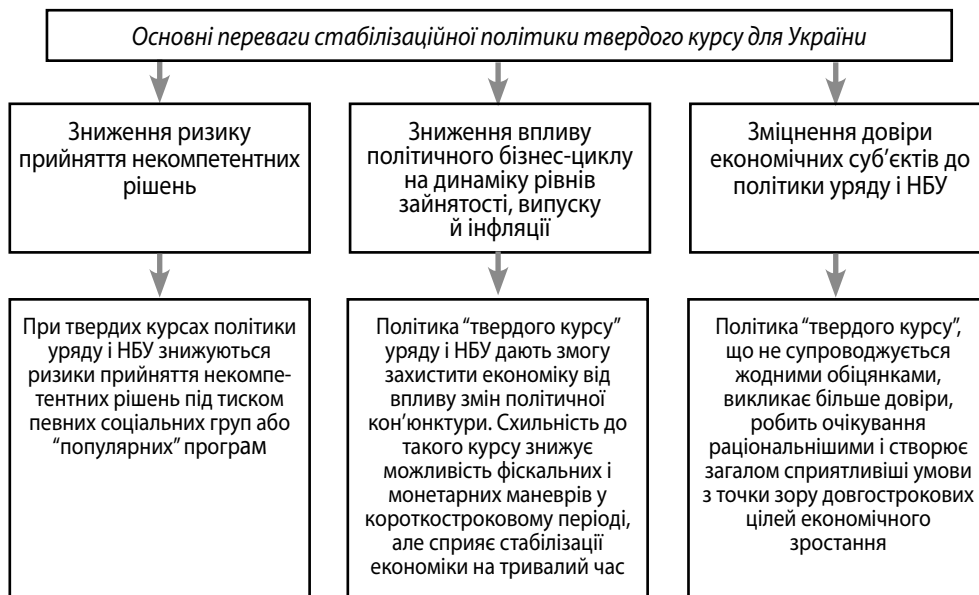

Рис. 2. Основні переваги стабілізаційної політики “твердого курсу” для України

Джерело : Небава М. І. Теорія макроекономіки : навч. посіб. / М. І. Небава. – К. : Слово, 2003. – 536 с.

Досвід багатьох країн із розвинутою ринковою економікою засвідчує, що на довіру заслуговує політика центрального банку, яка забезпечує низькі стабільні темпи зростання грошової маси. Однак вона несумісна з фіскальною політикою уряду, орієнтованою на великий дефіцит державного бюджету, що пов'язано з обмеженими можливостями боргового фінансування дефіциту бюджету і неминучим збільшенням інфляційного тиску навіть у разі стабілізації темпів зростання грошової маси. За умов швидкого зростання державного боргу економічні агенти не повірять у намір центрального банку дотримуватися низьких темпів збільшення грошової маси, а ця недовіра неминуче дестабілізує макроекономічну ситуацію. Тому систематичний контроль державних органів за динамікою бюджетного дефіциту є необхідною умовою для успішного здійснення центральним банком стабілізаційної політики.

У свою чергу, реалізація стимуляційних та підтримних заходів фіскальної політики досить ризикована і можлива тільки за умов наявності фінансових резервів, накопичених під час економічного піднесення, невеликого рівня дефіциту або швидкої мобілізації ресурсів для покриття цього дефіциту. Тому вони мають доповнюватися компенсаторними стабілізаційними заходами податкової політики. При цьому передумовою ефективності стимуляційних і підтримних заходів є їх завчасне планування з урахуванням особливостей економічного розвитку країни та лага.

Отже, найсуттєвішими перепонами реалізації дієвої стабілізаційної політики є вплив внутрішніх і зовнішніх лагів, очікувань економічних суб'єктів та можливості зловживання політикою у партійних інтересах. Як пасивна, так і активна стабілізаційна політика має переваги й недоліки. Це стосується й політики, що базується на правилах, і політики "твердого курсу". Однак для вітчизняних реалій сприятливішою є політика "твердого курсу", оскільки вона найбільше сприяє досягненню її цілей та усуненню перешкод — встановлення правил і обмеження свободи дискреційних рішень забезпечить більшу передбачуваність для економічних суб'єктів, зростання рівня довіри до уряду і Національного банку України та нейтралізації впливу лагів. Тому зусилля держави повинні спрямовуватися саме на розроблення таких правил.